

מעדני שבת

פרשת וארא תשפ"ג

גליון שכ"ט

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

תחיית המתים

הטור (או"ח ת"צ) כתב שבפסח מפטירין ביחזקאל, והכי אמר רב האי שמעתי מפי חכמים כי תחיית המתים עתידה להיות בניסן ונצחת גוג ומגוג בתשרי.

מי ח"ו אינו זוכה לתחיית המתים

ר' יונה בשערי תשובה (שער ג אות כה) כתב שהמלוה ברבית ענשו חמור מאד כל זמן שלא תקן המעוות שאינו בא לתחיית המתים שנאמר (יחזקאל יח, יג) 'בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה' ופרשו חז"ל (פרקי ר"א לג) שאינו קם בתחיית המתים.

איתא בגמ' (סוטה ה') כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער.

איתא בגמ' (כתובות ק"א.) מתים שבחו"ל אינן חיים, ומקשה הגמ' וכי צדיקים שבחו"ל לא יקומו לתחיית המתים ומתוצאת ע"י גלגול, ומקשה גלגול לצדיקים צער הוא, ומתוצאת מחילות נעשות להם בקרקע.

עוד איתא בגמ' שם שעם הארץ אינן חיים אא"כ משיא בתו לתלמיד חכם או עושה פרקמטיא לתלמידי חכמים או מהנה תלמידי חכמים מנכסיו.

עוד איתא בגמ' (סנהדרין צ'). תנא הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים שכל מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה.

איתא בגמ' (ב"ק ט"ז.) שדרו של אדם לאחר שבע שנים נעשה נחש והני מילי דלא כרע במודים. תוס' שם כותבים שיש מפרשים משום דאמרין במדרש שיש עצם בשדרו של אדם שממנו נוצר לעתיד לבא ואותו עצם חזק וקשה כל כך שאין האש יכול לשורפו והשתא כשאותו עצם נעשה נחש אינו חי לעתיד לבא, ואין סברא לומר שיהא עונש גדול כל כך בשביל עון זה.

סגולה אכילה מלוח דמלכה

המשנה ברורה (ש' סק"ב) כתב בשם הקדמונים דאבר אחד יש באדם ונסכוו שמו וזה האבר נשאר קיים בקבר עד עת התחיה ואפילו אחר שנרקבו בו כל העצמות וזה האבר אינו נהנה משום אכילה כ"א מסעודת מלוח מלכה.

חיוב מצות אחרי תחיית המתים

איתא בגמ' (נדה ס"א:) א"ר יוחנן מאי דכתיב במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות, ומה"ט אפשר לקבור מת בבגד של כלאים. רש"י מפרש שכל מת גם לאחר תחיית המתים פטור ממצות. הרשב"א חולק וכתב שודאי אחרי תחיית המתים אדם חייב בכל המצות, וכוונת הגמ' לומר שאין החי מצווה על המת, כדרך שאמרו חז"ל (יבמות ק"ד.) בקטנים לא תאכלום קרי ביה לא תאכלום להזהיר גדולים על הקטנים, וטעמא משום דכתיב במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות בשעת מיתתו.

הקובץ שעורים (חלק ב סי' כט) מפרש לשיטת רש"י שכך נאמר בסיני שלעתיד לבוא יהיו המצות בטילות ולא יתחדש לעתיד שום דין מה שלא ניתן למרע"ה או הא דמצות בטילות אין הכונה דהזמן שלעתיד לבא גורם שיתבטלו המצות אלא שהמתים שיחיו יהיו פטורין מהמצות דגזירת הכתוב הוא דכיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות לעולם אפילו לאחר שיחיה.

איתא בגמ' (סנהדרין צ'): תניא רבי סימאי אומר מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר (ו, ד) 'וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען' לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתחיית המתים מן התורה.

איתא בגמ' (תענית ז'). גדול יום הגשמים מתחיית המתים, דאילו תחיית המתים לצדיקים ואילו גשמים בין לצדיקים בין לרשעים.

ועוד איתא בגמ' שם (ב'). אמר רבי יוחנן שלשה מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של גשמים מפתח של חיה ומפתח של תחיית המתים.

איתא בגמ' (כתובות ק"א:) א"ר חייא בר יוסף עתידים צדיקים שיעמדו במלבושיהן ק"ו מחטה, מה חטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושים צדיקים שנקברו בלבושיהן על אחת כמה וכמה.

תחיית המתים נוסף בימות המשיח

הריטב"א (תענית ל'): על הגמ' כל האוכל בשר ושותה יין בט' באב עליו הכתוב אומר 'ותהי עונותם על עצמותם', מפרש שאין לעצמותיו תחיה בתחיית המתים העתיד להיות בבנין בית המקדש לאותן שמתו בגלות וחיכו לישועה שעליהם אמר הכתוב (דניאל י"ב) 'אשרי המחכה ויגיע לימים', אבל עדיין אפשר שיש לזה תחיה ביום הדין שהוא אחר ימות המשיח.

יום הדין בעת תחיית המתים

הריטב"א (ראש השנה ט"ז): כתב שלש דינים הוזכרו באדם, א' בראש השנה, ב' ביום מיתתו של אדם כמו שאמרו (תענית י"א.) בשעת מיתתו של אדם כל מעשיו נפרטין, ג' בעת תחיית המתים והוא נקרא יום הגדול והנורא ועליו אמר הכתוב 'כי הנה היום בא בוער כתנור'.

ומוסיף ומה שאמר הכתוב ורבים מישיני ולא אמר וישיני אדמת עפר אף על פי שכולם ודאי יקיצו בעת תחיית המתים הן לחיים והן לעונש, הטעם לפי שיש האבות והנביאים וגדולי חסידי ישראל שזכו קודם לכן לתחיית המתים בגן עדן בגוף ובנפש ונעשו בני אלקים ולא יבאו לדין אלא הם שושבינים להקב"ה, ויש תחיית המתים אחרת בימות המשיח לצדיקי ישראל שמתו בגלות שיחיו ויהיו כבני העוה"ז לגמרי.

עוד איתא בגמ' (סנהדרין צ"ב.) תנא דבי אליהו צדיקים שעתידי הקב"ה להחיותן אינן חוזרין לעפרן, ואם תאמר אותן שנים שעתידי הקב"ה לחדש בהן את עולמו שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא צדיקים מה הן עושין, הקב"ה עושה להם כנפים כנשרים ושטין על פני המים, ושמא תאמר יש להם צער תלמוד לומר וקוי ה' יחליפו כח. רש"י מפרש הברש מתקיים עליהם עד שישבו ויחיו לעתיד לבא. משמע שימותו אלא שיהיה בשרם קיים ולא יחזור להיות עפר כאשר בתחילה.

הרדב"ז (חלק ב' סי' תתל"ט) מקשה על זה כמה קושיות וכתב שאינם מתים כלל אלא יחיו חיים ארוכים בגוף ונפש ויזדקק גופם ובשרם כענין שהיה באליהו וחונך או קרוב לזה עד שיוכלו לשוט על פני המים בלי עיפות ויגיעה ונהנים מזיו השכינה בלי מאכל ומשתה כענין משה ואליהו.

כתיב (ו, ו) 'לכן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלתי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים', קשה לכאורה היה צריך להיות הסדר והצלתי קודם והוצאתי שהרי קודם נצלו מן השעבדו ורק אח"כ יצאו ממצרים, וכעין זה יש להקשות גם בברכת המזון שאנו אומרים נודה לך ה' אלוקינו על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ועל שהוצאתנו ה' אלוקינו ממצרים למה אינו מקדימים הנחלת הארץ ליציאת מצרים והרי הסדר הוא הפוך.

החידושי הרי"ם מבאר כי רק לאחר שנכנסו ונחלו את ארץ ישראל למדו כלל ישראל להעריך את היציאה ממצרים שהיתה כבר מקודם, כי כל זמן שהיו במדבר אמרו לפעמים 'נתנה ראש ונשובה מצרימה' הרי שרק אחרי שהגיעו לא"י אז הבינו את גודל הישועה שהיתה להם ביציאה ממצרים. כן הוא גם כאן שרק אחרי שהוציאם ממצרים הכירו גדול הגאולה שניצלו משעבוד מצרים. וכן לפעמים מרוב צרות אין האדם מעריך ההצלה שהיתה לו ורק אחרי שיוצא מתוך הצרה לגמרי לאור גדול לפתע הוא שם על לבו ורואה ההצלה שהיתה לו בתחילה.

כתיב (ח, יג) 'ותהי הכינים באדם ובבהמה כל עפר הארץ היה כנים בכל ארץ מצרים', הרמב"ם בפירושו על מסכת אבות (פרק ה') כתב שקבלה בידו שהכינים היו במצרים גם בישראל אלא שלא צערו אותם, ויש לזה מקור ממה שאמר יעקב אל נא תקברני במצרים כי סופה של ארץ מצרים ללקות בכנים ויהיו מרחשות בתוך גופי. אכן צריך טעם מדוע מכה זו היתה גם אצל ישראל. האזנים לתורה מבאר שהרי במכה זו הודו החרטומים שהוא אצבע אלקים וממילא יש חשש שפרעה ישלח את בני ישראל, לכן הכביד הקב"ה לבו של פרעה בזה שעשה שהמכה היתה גם בגשן אצל ישראל, וסבר פרעה שהיא מכת מדינה כי לא האמין שהכינים אינם מצערים לכלל ישראל כלל.

כתיב (ו, יג) 'וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ מצרים, אלה ראשי בית אבתם בני ראובן כו', וקשה למה דוקא כאן הוזקק ליחס שבטו של לוי עד משה ואהרן ולא אמר כן כבר מקודם לכן בפרשת שמות. בספר אש תמיד מבאר כי טבע של בני אדם היא שאת הצלחותיהם הם מייחסים אל עצמם ואילו את הכשלונות הם מייחסים ותולים באחרים אבל אצל משה היה הדבר להיפך כאשר בא לדבר אל פרעה ופרעה הכביד גזירותיו הוא תלה את הדבר בעצמו וכאן בפרשתנו שאנו מדברים על בהצלחתו שם הוא מייחס אותם למשפחתו כי הזכות מכחם.

כתיב (ח, ז) 'וסרו הצפרדעים ממך ומבתיך ומעבדיך ומעמך רק ביאר תשארנה', החפץ חיים כתב שכאן הועילה תפילתו של משה להסיר הצפרדעים מפרעה, ואילו בפ' חקת במעשה הנחשים השרפים כשהתפלל משה בעד כלל ישראל לא הועילה תפילתו להסיר את הנחשים אלא נתן לו הקב"ה עצה לשום שרף על נס והנשוכים יסתכלו בו ויחיו, והטעם כי אמרו חז"ל לכל יש תרופה חוץ מלשון הרע, ומכיון שעונש השרפים בפ' חקת היה על עון לשון הרע בשביל שדבר העם בה' ובמשה לכן לא הועילה תפילתו של משה להסירם לגמרי.